
Tres qüestions filosòfiques de la teoria lingüística.

A propòsit de la gramàtica universal, la pobresa de l'estímul,
i altres elements del debat filosòfic i lingüístic¹

per Francesc Reina González

Tres límits imprescindibles

En aquest paper miraré de presentar algunes qüestions filosòfiques que, dins del pensament i del discurs lingüístic contemporani, han promogut i provocat diferents polèmiques i debats que arriben al mateix nucli fundacional dels objectius de les teories i dels programes lingüístics. Em situaré dins la teoria dels Principis i Paràmetres,² en el si de la gramàtica generativa.

Hi ha tres límits imprescindibles, i de naturalesa ben diferent, que perfilaran les expectatives d'aquesta exposició crítica. D'una banda, una valoració de la continuïtat en el temps de la tradició considerada. Si prenem com a data de referència l'any de publicació de *Syntactic Structures* (1957) ja parlem de quaranta anys de successives propostes, amb tota la mobilitat i els canvis que aquesta circumstància ha suposat. Em caldrà com a complement de l'argumentació que sostindré, tot i el marge natural de l'atzar en qüestions cronològiques, una altra data necessària que es correspon amb l'aparició de la publicació periòdica «Linguistics and Philosophy» l'any 1977. La confluència i la intersecció de les preocupacions filosòfico-lingüístiques queda recollida, des del primer moment, en la línia editorial d'aquesta revista.

1. He d'agrair les lectures i els comentaris de Joana Rosselló, Jesus Tuson, Faust Diéguez, Gemma Rigau i Joan Pagès. Xavier Villalba em va suggerir alguna indicació bibliogràfica, així com Josep Macià i Manuel García-Carpintero des del terreny filosòfic. Igualment les observacions i alguns aclariments de Víctor Longa han estat molt útils.

2. Els textos de referència són recollits a la bibliografia. Indico, en tot cas, un dels més coneguts en l'especificació de la teoria: Chomsky, Noam & Lasnik, Howard (1993).

El segon terme ineludible a l'hora de situar i comprendre satisfactòriament la història recent d'aquests problemes és la progressiva connexió teòrica i conceptual que s'ha produït, especialment amb els programes multidisciplinaris de les ciències cognitives, dins les metodologies de recerca científica³ preocupades per les llengües naturals. Aquesta promoció col·lectiva de treballs a l'entorn d'objectius d'investigació comuns va provocar un moviment irreversible en la confrontació i contrastació d'hipòtesis de treball,⁴ així com una proliferació de corpus empírics sobre l'adquisició, el processament i l'organització de les llengües naturals. Les anomenades ciències i tecnologies de la comunicació no tan sols apostaren per nous mercats de discussió lingüística, sinó que també ampliaren l'espectre de les proves empíriques.

La darrera qüestió, que en realitat fóra més adient anomenar-la 'restricció', guarda relació amb el caràcter conceptual de la nostra reflexió. Em refereixo al grau de complexitat i a la naturalesa oberta i provisional que han suposat aquestes qüestions filosòfiques —anunciades a la capçalera de l'article— al llarg de la història del pensament humà (els universals lingüístics, la naturalesa del coneixement o l'estructura de la ment humana, per citar-ne tres de recurrents).

L'aportació d'aquest treball, des d'aquests límits, i lluny de cap pretensió en la línia d'un 'estat de la qüestió', voldria ser una justificació sobre la pertinença explicativa, la necessitat conceptual i l'interès exploratiu dins l'activitat científica que aquests aspectes o 'qüestions filosòfiques' segueixen tenint dins l'actual programa, el minimalisme lingüístic.

El perquè i el com de les qüestions filosòfiques

La preocupació pel llenguatge és inherent a l'interès dels homes pel coneixement i la naturalesa humanes. Les històries de la filosofia i les històries de la lingüística tenen un planter comú d'autors i de qüestions d'anàlisi. És un tòpic força recurrent citar Plató, Aristòtil, la *Lògica* de Port-Royal o Ockham per apropar-nos a la preocupació clàssica pels temes lingüístics (amb totes les adequacions històriques i justificacions contextuais pertinents); i Descartes, Locke, Leibniz, Fichte i Wilhem von Humbolt per situar l'agenda filosòfica de la lingüística de la modernitat.⁵

A mesura que la investigació lingüística comença a tenir un cert espai pro-

3. El curs acadèmic 1990-91 es va engegar un programa de doctorat que amb el títol de *Ciència Cognitiva i Llenguatge* va comptar amb la participació de departaments de lingüística, filosofia, psicologia i informàtica de la UAB, la UB i la UPC.

4. Encara en aquesta introducció historiogràfica, hem de fer referència a la revista «Cognitive Science», creada l'any 1977. Aquesta publicació va afavorir, i encara ho fa, la circulació estable de les investigacions que, de fet, ja feia gairebé vint anys s'estaven fent.

5. Vegeu les fonts bibliogràfiques E.F.K KOERNER (1986) en l'àmbit europeu i, als EUA, Frederick J. NEWMAYER (1996). Aquest darrer comenta amb força extensió la controvertida noció de progrés en la comunitat generativa.

pi, tant per la creació d'un terreny disciplinari a través de comunitats estables de lingüistes amb fòrum de discussió i òrgans de difusió,⁶ com en l'elaboració teòrica i la construcció de conceptes específics, ja apareixen, ni que siguin com a primeres aproximacions en forma d'introduccions, pròlegs, notes i suggeriments als aspectes teòrics, metateòrics i filosòfics de la lingüística. Aquestes aportacions incipients travessen no tan sols les declaracions d'intencions, sinó que ja inauguren lliçons metodològiques cardinals. Recordem, per una qüestió de respecte a la memòria, el *Cours* de Ferdinand de Saussure, *The Philosophy of Grammar* de Jespersen, els *Omkring* de Hjelmslev, els *Gründzüge* de Trubetzkoy o, a l'altra banda de l'Atlàntic, els noms de Sapir i Boas, i el *Language* de Bloomfield.⁷

De fet, l'aparició de les propostes del lingüista Noam Chomsky, autor capdavanter de la tradició a la qual situem la nostra exposició, als primers anys cinquanta,⁸ no deixen de ser —en aquest sentit diacrònic— una incorporació en aquesta xarxa extensa i complexa que, com ell mateix ha reconegut, reivindicarà i actualitzarà en obres posteriors.⁹

Després de la petita nota historiogràfica fóra convenient preguntar-se per la manera com se'ns formulen les qüestions filosòfiques i perquè podem parlar de problemes filosòfics en el si de la teoria lingüística generativa. La bibliografia sobre aquesta vinculació, relació i implicació és extensíssima i s'origina des de diverses intencions teòriques.

Com a punt de partida prendré l'artefacte expositiu chomskià, el qual, a partir d'interrogacions generals (tot sovint distingides com a sinòmines dels objectius de la lingüística generativa), formula en dos textos força emprats en el debat filosòfico-lingüístic de la darrera dècada. Així, en l'assaig *Knowledge of Language* (1984) trobem les següents qüestions-marc:

- (1) Què constitueix el coneixement del llenguatge?
- (2) Com s'adquireix aquest coneixement?
- (3) Com s'utilitza el coneixement del llenguatge?

Per bé que és cert que s'han produït certes variacions en alguna d'aquestes interro-

6. Si abans parlàvem de «Linguistics & Philosophy» i de «Cognitive Science», cal esmentar el paper i l'evolució que «Linguistic Inquiry» ha tingut dins la tradició generativa des de l'any 1970. Un treball de Gemma Rigau a «Els Marges», núm. 11 (1977), ps. 79-87; i núm. 12, ps. 103-108, ens descriu algunes qüestions útils sobre com s'organitza aquesta publicació.

7. Des de l'àrea filosòfica, en aquelles primeres dècades del segle xx, un llibre com *The Meaning of Meaning* de l'any 1923 és un text, en l'àmbit de la teoria semàntica i del significat, que assumeix dins de l'anàlisi filosòfica qüestions que ultrapassen el mer exercici acadèmic. L'especulació i l'anàlisi filosòfica tenen ja un caràcter marcadament lingüístic.

8. Els treballs anteriors a *Syntactic Structures* són considerats el preàmbul formatiu del jove lingüista. Sobre la divisió, les etapes i l'evolució de la gramàtica generativa, vegeu BRUCART (1986) i MATTHEWS (1990).

9. Segurament ha estat *Cartesian Linguistic* (1966) el text més utilitzat per detractors i panegiristes a l'hora de comentar la seva vinculació amb el racionalisme filosòfic.

gacions generals,¹⁰ hi ha tot un seguit de tòpics relativament estables que conformen les premisses conceptuals a partir de les quals s'ordena l'edifici teòric.¹¹ En aquest sentit, existeix un cert consens i reconeixement entre els comentaristes i els historiadors de la gramàtica generativa pel que fa a aquesta continuïtat de l'aparell conceptual.¹²

El segon gran i més actual episodi el trobem al llibre *The Minimalist Program* (1995). Observem ara sobre quins aspectes de la seva investigació detura la seva atenció. Aquests seran els perfils de les hipòtesis:

(4) ¿Quines condicions són imposades sobre la facultat humana del llenguatge segons consideracions de necessitat conceptual virtual?

Precisa la seva pregunta i es demana pels atributs d'aquestes condicions:

(4)(i) condicions segons el seu lloc dins del conjunt dels sistemes cognitius de la ment/cervell i...

(4)(ii) consideracions de simplicitat, elegància, economia que tinguin una plausibilitat independent?

(5) ¿Fins a quin punt les condicions (de 4) determinen la facultat lingüística, és a dir, quanta estructura especial ha de tenir més enllà d'aquestes condicions?

La recerca sobre les possibles respostes conformen el programa generativista. Totes elles fan que la preocupació lingüística abasti, és a dir, respongui consistentment i necessària, aspectes que han estat i són territori comú per als filòsofs i tots els científics de la cognició. Lluny de ser una qüestió merament nominal o d'adscripció disciplinària, l'evidència és que persones interessades en aspectes tradicionalment filosòfics se n'ocupen de manera substancial en qüestions anàlogues a les plantejades entre (1) i (5).

Val a dir que el conegut 'gir lingüístic' de la filosofia, 'Rorty dixit', ha estat repetidament comentat i interpretat entre els autors d'ambdues disciplines. Des del Wittgenstein de les *Philosophical Investigations* fins a l'obra de Jerrold Katz¹³

10. Entre els dos textos utilitzats per nosaltres tenim, si no erro, l'encontre internacional que tingué lloc a la Universitat de Tel-Aviv el 1988 i les conegudes *Managua Lectures* de 1987. En tots dos Chomsky construeix novament les seves assumpcions a partir d'aquest procediment expositiu.

11. La bibliografia sobre les 'assumpcions', els 'compromisos' o l'aparell conceptual és extensíssima. Trobem tot tipus de presentacions: itineraris diacrònics, NEWMAYER (1996); breus introduccions en manuals de teoria lingüística, RIEMSDIJK & WILLIAMS (1986); aproximacions a un model determinat, HAEGEMAN (1991), o compilacions de diversos autors, OTERO (1994).

12. Vegeu les referències a la nota 6. Més actual, i amb un repertori bibliogràfic comentat en castellà, tenim el treball de Víctor LONGA, *La gramàtica generativa en su historia: ¿Un mismo proyecto de investigación?*, «Verba», núm. 18 (1991), ps. 569-587. Sobre les divisions i etapes de la GG, aquest autor m'indica, molt amablement, en una comunicació personal, que «sin embargo, desde el punto de vista del formalismo no existe, a mi juicio, una ruptura radical, sino una progresión».

13. Ben aviat, Jerrold Katz, entre altres, fou considerat un dels lingüistes més interessats en l'elaboració d'una teoria semàntica que fos adequada amb els principis filosòfics rectors de la gramàtica generativa. L'evolució de les seves teories i les divergències amb Noam Chomsky no deixen de ser un obstacle per considerar-lo un representant notable d'aquesta intersecció assenyalada. Potser, des del punt de vista de les qüestions de la fonamentació minimista, el treball de Ray JACKENDOFF (1995) seria el més coherent.

sobre el platonisme lingüístic, *Language and Other Abstract Objects*, aquest reconeixement mutu en la identificació dels problemes és clar i palès. El treball, els lligams i els tractes d'aquesta convivència han estat mostrats en diverses ocasions. Així, per exemple, a les acaballes dels anys vuitanta, l'aparició de dues compilacions, *The Chomskyan Turn* i *Reflections on Chomsky*, mostra la multiplicitat, la riquesa d'arguments i la complexitat d'aquesta relació.

Des d'altres corrents, escoles o models lingüístics que no són Principis & Paràmetres s'està investigant igualment sobre les implicacions de la filosofia de la lingüística i altres qüestions metateòriques. Així, i a tall d'exemple, el treball de Hans-Heinrich Lieb, *Prospects for a New Structuralism*, ha estat una bona exposició de les aportacions que les assumpcions metacientífiques del cognitivisme han fet a la lingüística. Alguns dels seus principis afecten tòpics com el mentalisme, la diversitat ontològica entesa com una distinció entre dades i objectes lingüístics. Una exposició, encara que més sintètica i panoràmica, la trobem a *Psychologism in Linguistics, and Its Alternatives* de Philip Carr. Se'ns relacionen dues línies d'investigació: l'hermenèutica d'Irkonen i l'interaccionisme de Popper i Eccles.

Pel que fa a les discriminacions i la descripció dels encabiments recíprocs entre filosofia i lingüística, s'han produït, a partir dels anys cinquanta, tot tipus de possibilitats: des d'una graduació de la inclusió d'una disciplina en una altra, fins a la reducció via translació de problemes. S'ha passat per la —més clàssica— divisió de tasques, o una mera col·laboració tècnica sobre les llengües naturals, o hem pogut llegir algun cas d'exclusió.¹⁴ En la darrera secció, i a propòsit de les propostes chomskianes en el debat sobre el naturalisme científic com a marc per al desenvolupament del treball lingüístic, indicarem alguns dels arguments emprats en la defensa i la justificació d'algunes posicions assenyalades aquí.

Passem ara a comentar l'abast en l'organització conceptual i certes conseqüències en la comunitat filosòfico-lingüística, de la resposta a la pregunta (2), és a dir, l'especificació d'una gramàtica universal.

Primera qüestió: la gramàtica universal

La Gramàtica Universal¹⁵ (des d'ara GU) ha estat definida molt extensament dins la tradició generativa a causa de la dependència conceptual que s'ha anat construint des de les successives hipòtesis d'investigació. Relacionem, tot seguit, alguns dels enunciats definidors més comuns sense atendre excessivament a la fidelitat cronològica de les formulacions. La GU és:

14. L'obra de Rom HARRÉ & Roy HARRIS (1993) parla de manera crítica de molts aspectes d'aquesta relació. De vegades alguns capítols sembla que es preocupin més pels límits i els noms que no pas pels problemes i les aportacions. En tot cas és una aproximació força clara de les aportacions que, al llarg d'aquest segle, filosofia analítica i gramàtica generativa s'han fet respectivament.

15. Ray JACKENDOFF en *The Architecture of Language Faculty* (1995) diu, amb una certa gràcia, en referència als arguments sobre la GU: «Yet these arguments are the reason for the existence of generative grammar, and therefore the reason why most of today's linguists are in the profession rather than in computer science, literature, or car repair» (p. 1) (la cursiva és meua).

- (6) Una part substantiva de l'òrgan mental (cervell) dels éssers humans.
- (7) Un seguit de mecanismes cerebrals amb evidència neuroanatòmica i neurofisiològica, pertinents en l'ús lingüístic.
- (8) Un sistema específic que determina representacions, processos, operacions estructurals, i que conté un nombre de paràmetres fixos.
- (8)(i) I no tan sols per casualitat, sinó per necessitat genètico-biològica.
- (9) Una teoria sobre un estat inicial del component rellevant de la facultat lingüística.
- (9)(i) Teoria lingüística general de les propietats i les condicions abstractes de la capacitat lingüística humana.
- (10) Un desideratium d'investigació amb una relació de principis flexibles segons la variació paramètrica de les gramàtiques específiques de les llengües naturals.

De la tria que hem fet, apreciem dues maneres diverses de concretar la noció, segons s'incideixi en el fet que la gramàtica universal és una part de la nostra estructura mental i cerebral amb unes assumpcions determinades sobre quina és aquesta organització. Seria el cas de (6) i (7). O, com apunten (8), (9) i (10), una teoria sobre aquests sistemes d'estructures. Considero que aquesta distinció, que entre alguns observadors ha provocat algunes confusions, és insubstantial pel que fa a les conseqüències empíriques de la nostra teoria. En aquest sentit la proposta chomskiana per tal de separar la llengua-E(xterna) i posar tot l'èmfasi dels seus interessos en la llengua-I(terna) va servir per a desestimar alguns diagnòstics d'ambigüitat.

Si mirem, breument, què succeïa a la dècada dels anys seixanta i després de la publicació d'*Aspects of Theory of Syntax*,¹⁶ tindrem que la GU tenia un caràcter regulador dels dos requisits d'adequació en la teoria lingüística: l'adequació descriptiva i l'adequació explicativa. Tot i considerant que la distinció posterior a *Aspects*, entre llengua-E i llengua-I suava apuntada, ha justificat satisfactòriament el desplaçament en els interessos de recerca,¹⁷ ha estat admesa una tensió entre les dues adequacions. En aquest punt convé recordar que Chomsky considera que no es pot desatendre l'observació d'una certa contradicció encara que fos virtual.¹⁸

16. Sobre l'estat teòric de la GU en aquell moment, la consideració aportada per Víctor Longa és la següent: «Lo que sucede es que la teoría de la GU en tiempos de *Aspects* era una *asunción vacua*, desprovista de contenido, por estar basada sólo en reglas. En realidad, se puede extender a la GU la conclusión a la que llegó Peters (1970) sobre la Hipótesis de la Base Universal: sin contenido, debido a que el poder de las reglas permitía diferentes formulaciones para unos mismos hechos.»

17. Aquest desplaçament ha traslladat la teoria de la GU de la conducta al coneixement. Aquesta nova concepció, per reiterada que sigui, no deixa de ser acceptada entre els detractors, especialment dels que argumenten contra el mentalisme. Vegeu el primer capítol de *Chomsky's Universals Grammar* (1988) de Vivian COOK. Alguns aclariments són molt oportuns.

18. Chomsky, en una entrevista amb Lisa Cheng i Rint Sybesma per a la revista «GLOT», descriu aquesta contraposició: «It also opened up a problem that looked like a virtual contradiction: the search for descriptive adequacy and the search for explanatory adequacy led to opposite direction» (p. 31, *vid. bibliografia*). CHOMSKY (1984) ja descrivia la tensió entre aquestes dues tasques com «intel·lectualment interessant».

Aquestes dificultats no resten sentit a la línia argumentativa sobre la pertinença filosòfica de la GU dins la tradició generativa. Continua essent l'horitzó del primer objectiu de la teoria lingüística: la determinació i la caracterització de les capacitats lingüístiques d'individus concrets. No tan sols aportarà una concepció de la ment com veurem en les assumpcions sobre l'adquisició, nodrida, connectada i justificada amb els antecedents racionalistes del XVIII del pensament occidental, sinó que justifica l'articulació empírica de les dades observables, la classe de judicis sobre aquestes dades i els trets definidors de les dades. És prou conegut que aquesta concepció de la ment —un determinat compromís de modularitat cognitiva—¹⁹ ha representat una intervenció abundant de la crítica filosòfica en les implicacions epistemològiques.

En aquest sentit, potser fóra bo que apropessin —junt amb la referència tòpica a la crítica a Skinner i a l'estructuralisme— altres valoracions fetes en el creuament de les disputes filosòfico-lingüístiques. Així doncs, quan encara era viva la noció de la GU com una restricció sobre el format dels sistemes de regles, un article de P. F. Strawson de 1970 indicava, d'una manera força eloqüent, la necessitat dels aclariments filosòfics en la conformació i en la possibilitat de l'ús d'aquesta qüestió.²⁰ Més propers en el temps, però en una tradició comuna, un autor com Scott Soames ha discutit profusament separacions metodològiques en els objectius d'una teoria lingüística; així, els seus treballs més punyents sobre les posicions generativistes distingeixen clarament objectius lingüístics i objectius psicològics d'investigació.²¹ Els arguments que entren en joc, més enllà de la seva eficàcia aclaridora,²² no semblen desplaçar, segons el meu parer, la GU com la millor teoria possible de la facultat lingüística, en la mesura que és compatible i coherent amb una teoria de l'estructura cognitiva de la ment i les facultats humanes i, com veurem a la segona qüestió, amb una teoria de l'adquisició lingüística.

Tampoc no podem oblidar en aquesta qüestió, i tal com succeïa en el cas de la fonamentació filosòfica de la lingüística, l'existència d'altres tradicions en la investigació de la GU que preconitzen necessitats explicatives diferents i ofereixen mèn-

19. Sobre les diferents versions de la modularitat, encara és pertinent la referència al llibre de Jerry FODOR, *The Modularity of Mind* (1983). El treball de Jerrold J. KATZ i Paul M. POSTAL (1991) sobre el realisme i el conceptualisme en lingüística ofereix, a partir de la confrontació epistemològica, alguna descripció interessant sobre arguments chomskians entorn a aquesta concepció de la ment. Una versió feble de modularitat, bo i rebutjant l'assumpció de l'innatisme, seria SCHWARTZ & SCHWARTZ (1984).

20. «*The question how far we are prepared to press this thought has a bearing on the question whether we are prepared to entertain and, if so, how we are prepared to use, the notion of a universal grammar. Evidently such a thought cannot be without interest for philosophers*», STRAWSON (1970).

21. Un llibre recent, *Las palabras, las ideas y las cosas* (Barcelona, Ariel, 1996) del professor Manuel García-Carpintero dedica un capítol, *Los objetivos de las teorías lingüísticas*, a una exposició molt actualitzada des de l'òptica de la tradició lògico-analítica. Moltes referències filosòfiques del meu treball són d'aquest manual.

22. Alguns autors de l'àmbit filosòfic observen una certa confusió en certes presentacions chomskianes sobre qüestions teòriques. A tall d'exemple citarem a Alexander GEORGE (1989), *How Not to Become Confused about Linguistics*, i els seus aclariments dels termes, *gramàtica, psicogramàtica, algorisme i psicoalgorisme*.

todes de treball distints. L'obra de Joseph Greenberg és reconeguda com una peça fonamental en la determinació dels universals lingüístics, no en relació amb els principis innats dels parlants, sinó a partir de l'observació empírica i la classificació d'una varietat, més o menys extensa, de llengües.²³

En tot cas, la centralitat de la noció de la GU, entesa com una teoria de l'estat inicial de l'individu que entra en contacte amb el món, ha tingut i té un lloc prominent en les discussions de la filosofia de la ment i de l'epistemologia que pren com a entorn de descripció l'agent del coneixement. Per tant, des de la perfilació de la GU podem avançar cap a una teoria de l'adquisició.

Aquesta darrera teoria haurà de moure i estipular consideracions diverses, totes elles dictades pels compromisos mentalistes de la GU a la teoria de Principis i Paràmetres. En aquest punt sembla molt adequat parlar de la necessitat conceptual de respondre a (2): Com s'adquireix el coneixement lingüístic?

Segona qüestió: la pobresa de l'estímul

Alguns treballs dels cognitivistes destacaven la debilitat explicativa del conductisme psicològic propugnat a la pràctica dominant a finals dels anys cinquanta als EUA. Els termes teòrics i les proves empíriques d'aquesta refutació, amb l'auxili, els estris i les conclusions de formalismes lògics, matemàtics i de les ciències de la computació, s'han proposat com dos dels aspectes amb més incidència sobre el canvi de paradigma lingüístic.

En aquest clima de col·laboració i intercanvi multidisciplinar, la preocupació per l'adquisició lingüística en la investigació teòrica augmentava i la inclusió de la lingüística en el si de la psicologia cognitiva feia possible, no tan sols com una declaració d'intencions, el suport d'una teoria «psicològicament real», expressió apareguda en l'àmbit de la gramàtica lèxico-funcional de la lingüista Joan Bresnan. Abans de veure les dificultats d'aquesta hipòtesi, és necessari avançar en altres conseqüències derivades.

Un dels elements que, molt aviat, va originar divergències sobre la teoria innatista de la GU dins la gramàtica generativa fou l'argument de la pobresa de l'estímul en l'explicació de com adquirim els humans el sistema lingüístic, és a dir, la llengua-I.

Fetes aquestes consideracions sobre l'entorn i els precedents, podríem presentar la qüestió a partir dels enunciats següents:

(11) No es pot explicar el coneixement lingüístic d'un parlant competent a partir d'una concepció de *tabula rasa* de la ment quan aquest comença el seu procés d'aprenentatge perquè:

23. Novament l'allau bibliogràfica és formidable i una data ens és útil. L'abril de 1967 la Universitat de Texas organitzà una conferència sobre els universals dins la teoria lingüística amb la participació entre altres d'Emmon Bach. La línia dels universals lèxics també ha aportat força informació en aquesta tradició. Tres autors reconeguts, Bernard Comrie, Anna Wierzbicka i William Croft, i els compilats al llibre de KEFER & VAN DER AUWERA, serviran per reseguir el camí actual sobre universals.

(11)(i) No hi ha proporció entre la informació adquirida, després d'una maduració, i la informació rebuda.

(11)(ii) Les dades que conformen aquesta informació han estat sotmeses a força irregularitats en la seva emissió, tant de qualitat productiva, com d'alteracions dels canals.

(11)(iii) La ment-cervell del que aprèn és sotmesa al llarg del seu desenvolupament a limitacions importants, a graus de maduració distints en altres mòduls cognitius i aquests mòduls tenen una relació essencial amb la facultat lingüística.

(11)(iv) La ment-cervell del que aprèn no ha pogut contrastar i comparar, en aquest procés, la qualitat de les dades i, malgrat això, consolida una llengua gramaticalment estable i uniforme en situacions comunicatives i contextos expressius ben diferents.

(12) Conclusió: l'estímul extern (ambient, llengua dels adults) és pobre com a via per a la conformació dels elements que fan possible els estats finals (manifestacions d'una llengua natural) de la facultat lingüística del parlant.

Dit això, és imprescindible comentar quines són les implicacions, gens evidents, de l'anterior argument. En aquest sentit, la visió de Norbert HORNSTEIN (1990) a propòsit de la centralitat en el procés d'adquisició d'aquestes primeres dades lingüístiques i el que s'anomenen «dades negatives»²⁴ ha permès d'aportar materials empírics sòlids per nodrir la teoria de l'aprenentatge lingüístic.

Si les proves empíriques sobre (11) i (12) són prou estables i consistents la teoria lingüística proposarà una altra explicació,²⁵ en el nostre cas, una hipòtesi mentalista específica sobre la facultat lingüística. Mirem, abans de concloure el que ja sabem sobre aquesta proposta abastament coneguda, les qualitats atribuïdes als parlants davant l'anàlisi de la seva pròpia llengua.

Seràn els judicis i les intuïcions d'aquests últims i el coneixement tàcit (competència) de la seva pròpia capacitat els únics realment versemblants en l'estipulació de la gramaticalitat d'una proferència d'una llengua concreta. I no tan sols d'una manera aïllada, sinó que existeix una comparació permanent que cercarà una convergència sobre el que van produint i rebent; en cas contrari, es produeix un rebuig immediat sense haver de recórrer a acords previs. Els lingüistes i psicolingüistes tenen, a més, procediments indirectes d'observació i judici. Malgrat això, com se suggereix en un altre lloc,²⁶ i després d'aquesta descripció sobre l'avaluació de les

24. Hornstein considera que la qüestió de l'aprenentatge —a través de les conseqüències de l'argument de la pobresa de l'estímul— ha guiat bona part del treball sintàctic. Hauríem de passar, segons ell, a l'observació d'una teoria semàntica construïda, compatible i avaluada, igualment, des del criteri del procés d'adquisició. El núm. 8 de «Llengua i Literatura» presenta un monogràfic sobre adquisició lingüística que aprofundeix en els grans arguments d'aquesta línia d'investigació.

25. Un exemple d'aquestes propostes es pot llegir al treball *The Innateness of Binding and Coreference* de Yosef GRODZINSKY i Tanya REINHART (1993). En aquest article es formulen algunes condicions dels mòduls cognitius en relació amb la innativitat.

26. Com argumenta PIATELLI (1996) en una ressenya sobre el llibre de Juan URIAGEREKA, *A Dialogue on Language and Minimalism*: «Si potrebbe pensare che la relazione tra i principi e i parametri della grammatica universale e le frasi pronunciate concretamente corrisponda a un rapsorto di causa-effetto: ma sarebbe un errore [...] Lo studio della grammatica non è uno studio di cause, in nessun senso. È invece lo studio della nostra conoscenza del linguaggio, e non è affatto ovvio che tale conoscenza possa valere come causa.»

dades lingüístiques, no és gens clar que sigui viable establir una relació causal entre la GU i les expressions lingüístiques concretes. Els parlants tenen una consciència-coneixement que té un paper discriminador,²⁷ la qual cosa no permet inferir un correlat merament lògic amb els principis que es configuren en la teoria de la GU.

En els darrers quaranta anys s'han fet servir molts enunciats per referir-se a la teoria de l'adquisició lingüística chomskiana: la hipòtesi de les idees innates, innatisme, nativisme, mentalisme. La majoria d'aquestes expressions prenen com a punt de partida l'existència d'un programa preestablert, general, ric, complex i abstracte que, inserit dins la dotació genètica del parlant i ubicat en la ment-cervell, anirà desenvolupant-se i madurant a mesura que l'experiència —el contacte amb una llengua natural concreta— li permeti l'ús (actuació) lingüístic.

Fins aquí la descripció de la pobresa de l'estímul ha estat observada com un argument de caràcter psicològic, és a dir, de la llengua-I del nostre parlant. No-gensmenys no podríem apropar-nos a la comprensió d'aquesta versió de la dinàmica de l'aprenentatge sense haver tingut present una explicació adient sobre (i) com és la ment del parlant i (ii) quina mena de coneixement és el coneixement tàcit.

És en aquest punt que la tesi de la prioritat ontològica del pensament sobre el llenguatge, a més a més, d'una hipòtesi de riquesa i complexitat sobre el contingut semàntic del pensament, ha fet possible moltes consideracions i matisos força controvertits en el rerefons filosòfico-lingüístic.

Un dels primers autors que va valorar i criticar l'aproximació chomskiana fou Nelson Goodman.²⁸ Hi ha dues grans idees a la seva aportació. D'una banda, la feblesa estipulativa de la gramàtica generativa sobre com fem judicis sobre la nostra producció lingüística i quina és la naturalesa d'aquestes dades. De l'altra, indica que l'absència d'una explicació adequada a un problema no el condemna a acceptar-ne una teoria incomprendible. L'exposició de Hilary Putnam és més exhaustiva i presenta respostes alternatives a les afirmacions d'(11). Val a dir que, com en altres casos, s'assenyala la vaguetat explicativa com un dèficit de la teoria. Tampoc no és el moment, si volem ser rigorosos en la discussió, de valorar què s'entén per «vague» si, com és el cas, l'elucidació d'arguments no ve acompanyada d'assumpcions empíriques. Altres distincions, encara presents i polèmiques en la bibliografia, incideixen en la contraposició de «coneixement *versus* creença tàctica», i «l'accessibilitat a la consciència» per part del parlant, totes dues presentades com una mostra d'insuficiència explicativa.²⁹

27. James HIGGINBOTHAM (1991) suggereix quin tipus de valor tindria el que ell anomena «autoritat de la primera persona», en la determinació de la consistència empírica de les dades d'una llengua. Vegeu la bibliografia. En una altra línia i pel que fa a la relació entre la GU i l'aprenentatge, tant de la llengua materna com de la segona llengua, el capítol 7 de COOK (1988) detalla el paper de les variables: imitació, analogia, correcció i interacció social, en aquest procés.

28. Faig servir la traducció castellana amb el títol d'*El argumento epistemológico* (1973). L'article de Putnam es troba al mateix número, ps. 57-71.

29. Bona part de l'obra del filòsof Willard V. QUINE representa una altra visió ben diferent a la tradició generativa. Tot i no poder discutir amb precisió les seves tesis en relació amb els temes apuntats és imprescindible una referència que, de fet, és recollida als textos chomskians, especialment a CHOMSKY (1992), dins d'EARMAN.

El camí que se segueix en l'exposició de la nostra segona qüestió s'enllaça argumentativament amb un aspecte que, des dels inicis de la tradició generativa, ha afectat la discussió sobre l'estatus científic de la lingüística, el seu objecte i la possibilitat de traduir, explicar, reduir, simplificar o unificar certs problemes lingüístics en els termes i amb els mètodes propis d'una ciència natural més.

Tercera qüestió: la lingüística i les ciències naturals

Quan descrivíem l'articulació de la GU dins la teoria lingüística —i, en part, hem indicat, en el cas de les recerques psicolingüístiques—, les relacions entre la lingüística i altres ciències preocupades per les llengües naturals han estat d'una tipologia força variada. Diagrames, esquemes aclaridors i arbres de presentació sobre què hi ha de lingüística en l'estudi filosòfic, o en el psicològic,³⁰ o en el biològic, i a l'inrevès s'han multiplicat dels anys seixanta ençà. Aquest fenomen, llevat d'una certa crítica nominalista i terminològica en l'àmbit de la discussió, suscita en el treball teòric dels lingüistes un interès conceptualment i metodològic que és imprescindible comentar.

En aquesta darrera secció apuntaré, a partir d'alguns treballs chomskians de la dècada dels noranta, l'orientació decidida i justificada que l'estudi de les llengües humanes i la facultat lingüística hauria de tenir en el si d'un programa naturalista de la ciència.

Els arguments que introdueix el lingüista nord-americà, i en algun cas recupera, sobre l'objecte d'estudi de la lingüística i el seu lloc metodològic d'aquesta dins el treball científic tenen aquesta fesomia.

Considerem una visió de la ment segons la qual el llenguatge i altres fenòmens del món natural han de ser estudiats i observats amb els mètodes que regulen la investigació empírica. El concepte de ment al nostre abast serà emprat sense cap implicació ni condició metafísica i, de la mateixa manera, no resultaran pertinents ni la consideració sobre els límits del nostre àmbit d'investigació ni els possibles criteris definidors de la noció de ment. Ens interessa la facultat lingüística, és a dir, aquella part del cervell que es dedica a les qüestions relacionades amb el llenguatge. Tenim, a més a més, evidències satisfactòries per pensar que hi ha dos components en aquesta capacitat humana: (i) un sistema cognitiu que fa de magatzem informatiu d'una certa manera i (ii) un sistema d'actuació especialitzat que fa ús d'aquesta informació per a totes les activitats lingüístiques.

Encara resta per determinar la dinàmica de desenvolupament dels anteriors aspectes. Així, la facultat lingüística de tot individu té, com precisava la teoria de la GU, un estat inicial fixat a la seva dotació genètica. Els elements que formen el sistema d'actuació són determinats per la informació codificada en l'estat inicial. Som, a més a més, capacitats com altres sistemes biològics, d'una «facultat de

30. Un text que aplega alguns treballs empírics sobre altres facultats mentals i les seves connexions amb aspectes lingüístics és *Bridges between Psychology and Linguistics* (1991), editat per Donna Jo NAPOLI i Judy Anne KEGL.

formació científica». Aquesta ens permetrà autoobservar la nostra capacitat lingüística i fer-ne prediccions.

Establertes aquestes assumpcions convé preguntar-se quins són els inconvenients filosòfics que s'adjunten, des de diverses posicions,³¹ a una recerca naturalista de la ment i de la facultat lingüística humana.

Chomsky considera que la petició de fonaments filosòfics,³² feta tot sovint, és dubtosa, ja que, segurament, no tracten sobre la ment perquè, i aquest és el meu parer, tampoc no aporten llum nova ni noves idees per a l'exploració científica. Un d'aquests «fonaments» ha estat indicat fa un moment a propòsit de les condicions metafísiques espúries en la seva concepció de la ment humana. Ningú no es pregunta, no tan sols en l'àmbit més tècnic o professional, sinó qualsevol persona no especialitzada en cap saber, si l'estudi d'una molècula complexa pertany a la química o a la biologia. ¿Quin tipus de sentit o justificació té, doncs, fer-se aquesta pregunta sobre si l'estudi de les expressions lingüístiques són ocupació de la lingüística, la psicologia o les ciències del cervell? N'hi hauria prou de tenir els més adients i satisfactoris arguments teòrics, sense haver de recórrer a presumpcions fonamentalistes i anàlisis que, molt sovint, no tenen cap contrapartida en altres àmbits de la investigació científica sobre la naturalesa o els éssers vius.

Cap de les posicions del debat metodològic apuntades per Chomsky, per més riques i inquietants que siguin, sobre la reducció d'uns fenòmens en uns altres (aspectes biològics en bioquímics) o sobre la unificació de les metodologies científiques no sembla que aportin una contribució específica, ni tan sols que propiciïn vies rellevants en la confirmació o el fracàs dels objectius d'investigació científica. En aquest sentit, la seva il·lustració de situacions de conflicte metodològic al llarg de la història de les ciències ofereix algun apunt que contradiu la necessitat d'aquest fonaments.

Dues rèpliques chomskianes són força significatives sobre la classe de tòpics controvertits de les dues tradicions que hem anat contraposant. D'una banda les distincions que, des del matemàtic Gottlob Frege, han conformat bona part del treball del corrent lògic-analític. No és gens clar que relacions com ara «extensió de», «denotació de», la «predicació de la veritat», o «referir-se a» siguin requerides dins la teoria lingüística. I de l'altra —detallada a la segona qüestió del nostre article—, a la discussió sobre l'evidència de les dades lingüístiques i les estipulacions sobre quin és el lloc teòric per a la seva interpretació.

Novament, i aprofitant l'exemple suau exposat de la molècula complexa o, per dir-ne un cas de l'etologia animal,³³ amb la comunicació química dels insectes,

31. Els dos articles que comentem, *Naturalism and Dualism* (1993), i *Language and Nature* (1994) (vid. bibliografia) fan una contraposició entre naturalisme metodològic i dualisme metodològic.

32. La coneguda i comentada tesi de la bifurcació de Donald Hockney, presentada per CHOMSKY (1980), deia que les teories del significat, del llenguatge i de la psicologia s'han d'enfrontar amb un problema d'indeterminació que és qualitativament diferent a les teories de les dades en les ciències naturals. Segons el lingüista, no tenim cap argument en favor d'aquesta conclusió.

33. En aquest punt la bibliografia sobre l'origen del llenguatge dins l'àmbit de l'evolució humana és diversa. Molts treballs del biòleg Stephan Jay GOULD són emprats com a referència pels investigadors. Així, des de BICKERTON (1990) fins a PINKER & BLOOM (1990) i PINKER (1994), contenen extensos repertoris. El treball de BOTHA (1997) és la referència més actual que conec d'aquestes qüestions. Dins de les assumpcions generativistes Michael C. CORBALLIS analitza les nocions de recursió, generativitat i especificitat en relació amb altres paràmetres evolutius de la nostra espècie.

seguim sense trobar cap interès exploratiu en la preocupació sobre la naturalesa d'aquestes qüestions.

En aquest punt, l'argumentació positiva del lingüista a la sèrie d'observacions crítiques és la recerca d'especulacions explicatives dins del domini que s'adiu amb l'objectiu de la nostra teoria: una branca de la biologia humana. No és, malgrat l'aparent derivació, tot tan clar. Chomsky suggereix que la classe de raons que afecten el desenvolupament dels sistemes orgànics ultrapassen, molt sovint, les explicacions ordinàries de la biologia per a altres fenòmens. Aquesta aproximació, lluny de ser nova,³⁴ travessa en el temps el corpus metateòric de la teoria generativa.

En aquest aspecte, potser el més especulatiu del debat filòsofic, científic i lingüístic, cal fer una lectura, si més no, prudent de les qüestions que hi participen, bo i recordant que la determinació i la concreció d'aquestes qüestions s'aconduïxen, dins el programa minimista, a partir de les preguntes (4) i (5).

Així les coses, bo i recordant les especificacions chomskianes a (4), la *tipologia de les condicions* respecte altres sistemes cognitius i quin grau de determinació tindran sobre la pròpia facultat lingüística, així com les *consideracions de simplicitat, elegància i economia*,³⁵ representen els límits. La inferència teòrica sobre el treball biològic, tant en l'objectiu d'especificar el seu domini, com en la descripció física dels aspectes evolutius i d'adaptació, no haurien de perdre de vista les pròpies assumpcions descrites sobre la investigació naturalista de la ment.

La singularitat i l'interès d'una teoria naturalista de la ment, dins la qual es desenvolupi la GU per a la facultat lingüística, no rau en les conseqüències de tot ordre que abasta, sinó en el fet que els seus compromisos es van expressant correctament: una descripció adequada de les llengües naturals i la determinació dels principis universals que suporten la facultat lingüística.

I aquest ha estat, al llarg dels darrers quaranta anys, el valor d'exploració científica que ha afavorit la tradició generativa.

Una mena de corollari

El grau de perfecció³⁶ que representi el llenguatge humà en la seva capacitat d'adaptació a les condicions externes haurà de ser establert per algunes de les següents prescripcions dinàmiques en el si del nou programa minimista. Primer, la

34. Les investigacions d'Eric H. LENNEBERG sobre els aspectes biològics de la conducta humana de finals dels anys seixanta foren conegudes, emprades i comentades en les formulacions de la gramàtica generativa. El treball de CHOMSKY, *On the Biological Basis of Language Capacities*, recollit a R. W. RIEBER (ed.) (1976), *The Neuropsychology of Language*, és una exposició molt adequada i viva, dues dècades després.

35. El concepte d'economia dins el programa minimista és essencial per raons distintes. Juan Uriagereka, en el seu *A Dialogue on Language and Minimalism* (Cambridge, MIT Press, 1996), en distingeix tres tipus: conceptual, teòrica i interna, p. 166. Sobre aquesta qüestió és igualment útil la lectura de la compilació *The Role of Economy Principles in Linguistic Theory* (1997), editada per Chris Wilder, Hans-Martin Gärtner i Manfred Bierwisch.

36. Aquesta coda tan aparentment taxativa no és res més que una referència a la pregunta de Chomsky, 1995: «*To what extent is language an ideal solution to the conditions imposed to the output conditions?*»

necessitat conceptual d'una GU sotmesa permanentment a revisió en la configuració dels principis rectors. Segon, en la recerca continuada d'una pertinença explicativa que adapta els objectius de la teoria lingüística a la contrastació empírica sense valoracions reductives sobre els dominis d'intervenció (no deixem en cap cas d'estudiar una facultat humana i, per tant, cap prova, tot i la seva inusualitat, ni psicològica, ni biològica, ni física, ni neurològica potser desatesa per estipulacions filosòfiques que no projecten claredat a l'aparell conceptual del treball lingüístic). I tercer, la potència explorativa de la teoria dels Principis i Paràmetres s'encabeix en una filosofia de la ment humana naturalista segons la qual, aquest component del cervell serà estudiat com qualsevol altre element de la naturalesa.

FRANCESC REINA GONZÁLEZ

BIBLIOGRAFIA

AAVV, *Monogràfic sobre adquisició lingüística*, «Llengua i Literatura», núm. 8 (1997), ps. 219-341.

Derek BICKERTON, *Language and Species* (Chicago, University of Chicago Press, 1990).

Josep Maria BRUCART, *Algunes reflexions sobre l'evolució de la gramàtica generativa*, «Els Marges», núm. 33 (1986), ps. 9-45.

Manfred BIERWISCH, *The Domain-Specificity of Natural Language*, dins *Workshop on Language, Cognition and Computation* (Barcelona, Fundació Catalana per a la Recerca, 1993).

Philip CARR, *Linguistic Realities. An Autonomist Metatheory for the Generative Enterprise* (Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1990).

Vivian COOK, *Chomsky's Universal Grammar* (Oxford, Blackwell, 1996).

Noam CHOMSKY, *Rules and Representations* (Columbia University Press, Nova York, 1980).

—, *Knowledge of Language* (Praeger, Nova York, 1984).

Noam CHOMSKY & Howard LASNIK, *The Theory of Principles and Parameters*, dins JACOBS, A. von STECHOW, W. STERNETELD i T. VENNEMANN (eds.), *Syntax: an International Handbook of Contemporary Research* (Berlín, Walter de Gruyter, 1993), ps. 505-569.

Noam CHOMSKY, *A Minimalist Program for Linguistic Theory*, dins Kenneth HALE i Samuel JAY KEYSER (ed.), *The View from Building 20. Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger* (Cambridge, Cambridge University Press, 1993. Primera versió: «Occasional Papers in Linguistics», núm. 1, 1992).

—, *Language & Interpretation: Philosophical Reflections*, dins John EARMAN (ed.), *Inference, Explanation and other Philosophical Frustrations* (Berkeley, University of California Press, 1992).

—, *Naturalism and Dualism in the Study of Language and Mind*, «International Journal of Philosophy», núm. 2 (1994).

—, *Language and Nature*, «Mind», núm. 104 (1995).

—, *Language is the Perfect Solution!*, «GLOT International», vol. 1, núm. 9/10 (1995).

Manuel GARCÍA-CARPINTERO, *Las palabras, las ideas y las cosas* (Barcelona, Ariel, 1996).

Alexander GEORGE (ed.), *Reflections on Chomsky* (Cambridge, Basil Blackwell, 1989).

Nelson GOODMAN, *El argumento epistemológico*, «Teorema» (1973), ps. 71-73.

- Yosef GRODZINSKY & Tanya REINHART, *The Innateness of Binding and Coreference*, «Linguistic Inquiry», 24:1 (1993), ps. 69-101.
- Liliane HAEGEMAN, *Introduction to Government and Binding Theory* (Oxford, Blackwell, 1991).
- Rom HARRÉ, & Roy HARRIS, *Linguistics and Philosophy* (Oxford, Pergamon Press, 1993).
- James HIGGINBOTHAM, *Remarks on the Metaphysics of Linguistics*, «Linguistics & Philosophy», núm. 14 (1991), ps. 555-566.
- Norbert HORNSTEIN, *As Time Goes by. Tense and Universal Grammar* (The MIT Press, Cambridge, 1990).
- Ray JACKENDOFF, *The Architecture of Language Faculty*, ms. (1995)
- Asa KASHER, *The Chomskyan Turn* (Oxford, Blackwell, 1991).
- Jerrold KATZ & Paul POSTAL, *Realism vs. Conceptualism in Linguistics*, «Linguistics & Philosophy», núm. 14 (1991), ps. 555-566.
- E. F. K. KOERNER & Tajima MATSUJI, *Noam Chomsky: A Personal Bibliography 1951-1986*, vol. 11 (Amsterdam, John Benjamins, 1986).
- Hans-Heinrich LIEB, *Prospects for a New Structuralism*, (John Benjamins, Amsterdam, 1987).
- Víctor Manuel LONGA, *La gramática generativa en su historia: ¿Un mismo proyecto de investigación?*, «Verba», núm. 18 (1991), ps. 569-587.
- P. H. MATTHEWS, *Language as a Mental Faculty: Chomsky Progress*, dins N. E. COLLINGE (ed.), *An Encyclopaedia of Language* (Londres, Routledge, 1990), ps. 112-138.
- Donna Jo NAPOLI & Judy Anne KEGL, *Bridges between Psychology and Linguistics* (Lawrence Erlbaum, Londres, 1991).
- Frederick J. NEWMYER, *Generative Linguistics. A Historical Perspective* (Londres, Routledge, 1996).
- C. K. OGDEN & I. A. RICHARDS, *El significado del significado* (Barcelona, Paidós, 1923) (Traducció castellana de 1984).
- Carlos OTERO (ed.), *Noam Chomsky. Critical Assessments* (Londres, Routledge, 1994).
- Massimo PIATELLI-PALMARINI, *Verso una scienza naturale del linguaggio*, «Lingua e Stile», xxxi, núm. 3 (1996).
- Hilary PUTNAM, *La hipótesis de lo innato y los modelos explicativos en la lingüística*, «Teorema» (1973), ps. 57-70.
- Steven PINKER, *The Language Instinct. How the Mind Creates Language* (Nova York, William Morrow, 1994).
- R. W. RIEBER (ed.), *The Neuropsychology of Language* (Plenum Press, Nova York, 1976).
- H. Van RIEMSDIJK & Edwin WILLIAMS, *Introduction to the Theory of Grammar* (Cambridge, The MIT Press, 1986).
- Gemma RIGAU, *Linguistic Inquiry i la gramàtica generativa*, «Els Marges», núm. 11 i 12 (1977), ps. 79-87 i ps. 103-108, respectivament.
- SCHWARTZ & SCHWARTZ, *In defense of Organology*, «Cognitive Neuropsychology», núm. 1, (1984), ps. 25-42.
- Scott SOAMES, *Linguistics and Psychology*, «Linguistics and Philosophy», núm. 7 (1984), ps. 155-179.
- Peter STRAWSON, *Grammar and Philosophy*, dins DAVIDSON & HARMAN (eds.), *Semantics of Natural Language* (Dordrecht, Kluwer, 1970).
- Juan URIAGEREKA, *A Dialogue on Language and Minimalism* (Cambridge, MIT Press, 1996).
- Chris WILDER, Hans-Martin GÄRTNER & Manfred BIERWISCH (eds.), *The Role of Economy Principles in Linguistic Theory*, «Studia Grammatica», núm. 40 (1997).